

SVOBODNA MISEL

GLASILO SLOV. SEKCIJE SVOBODNE MISLI

Uredništvo in upravnništvo Praga-Vinogradi, češko.
 :: Izhaja vsak mesec in stane 2.50 K. ::

Koledar svobodomislecev.

1 P r. 1811	Filip Kodym, češki učenjak.
2 S u. 1519	Leonardo da Vinci, laški slikar.
3 N u. 1881	Jos. Jurčič.
4 P r. 1776	J. Herbart, nemški filozof.
5 T r. 1818	Karl Marx, socijalist. pisatelj.
6 S u. 1796	Ad. Knigge, nem. pisatelj.
7 Č r. 1819	Ot. Struve, saški astronom.
8 P u. 1794	Ant. Lavoisier, kemik.
9 S u. 1805	Frid. Schiller, nem. pesnik.
10 N r. 1746	Caspar Monge, fran. matematik.
11 P r. 1824	J. Gerôme, franc. slikar.
12 T r. 1803	Justus Liebig, nem. kemik.
13 S r. 1795	P. Šafařík, češki učenjak.
14 Č r. 1771	Rob. Owen, angl. soc. pisatelj.
15 P u. 1847	Dan. O' Connel, irski politik.
16 S r. 1789	Fr. Rückert, nem. pesnik.
17 N u. 1765	Aleks. Clairault, astronom.
18 P r. 1786	Lud. Börne, nem. pisatelj.
19 T. r. 1762	J. Fichte, nem. filozof.
20 S. r. 1471	Alb. Dürer, slikar.
21 Č r. 1778	Arn. Arnoldi, humanist.
22 P r. 1813	R. Wagner, glasbenik.
23 S. u. 1498	sežgan Jer. Savonarola.
24 N. r. 1774	J. Marat, franc. rev.
25 P. r. 1687	P. Calderon, španski pisatelj.
26 T. u. 1876	Fr. Palacký, češki politik.
27 S. r. 1265	Dante Alighieri, italški pesnik.
28 Č r. 1807	Lud. Agassiz, franc. naravoslovec.
29 P. u. 1829	Dav. Humphrey, angl. kemik.
30 S. u. 1416	sežgan Hieronim Praški.
31 N. r. 1817	Jar. Herwegh, nem. pesnik.

Od upravnništva. Tekočo številko smo ustavili večini onih naročnikov, ki niso poravnali naročnine niti za l. 1907. Moralna dolžnost zahteva, da vkljub temu store isto v kratkem času ter nam tako prihranijo nepotrebno delo. — Na tem mestu prosimo, da dopošljejo vsi oni, ki so že prejeli „Krst sv. Vladimira“ in „Pr. Trubar in slov. reformacija“ kolikor mogoče kmalu tako malo svoto — 50 h za posamezno brošuro. Zlasti naj store to vsi oni, ki so si naročili večje število brošur. —

Tem potom javljamo vsem onim, ki so si naročili in že denar poslali za „Protokol o kongresu, da ne izide v nemškem jeziku vsled tehničnih ovir. Naj nam blagovolijo oznaniti, ali se jim denar vrne oziroma vračuna za S. M. ali brošure.

Tiskovna pomota. Na str. 50. mora v legendi „Peter Arbues“ v 7. verzu stati:

Vse za večjo božjo čast sežgal sem (ne pa: Ne za . . .)

V 18. verzu na isti strani pa mora stati: iz nebes (ne: z nebes).

V notici pa mora v četrti vrsti stati: Čaščen je bil (ne: časten).

Listnica uredništva: G. Marja M. Trst. Odgovorim pismeno. — Slovenci in vera: Drugič.

Aforizmi.

Največji filozof je bog: še vedno je doslej, če ga je kdo kaj vprašal — molčal. *Jeanquirit.*

*

Vzgoja ljudstva je sistematično navajanje in organiziranje naroda k skupni delavnosti. *(Schaffensfreude).*

*

Vsaka znanstvena resnica je pridobitev za pravno. Nepravi nazor o bistvu življenja se mora sam pokazati kot pogroben, v smislu principa samoohrane. *Krejčí.*

*

Ako mi kdo reče: misli, kakor jaz, ali pa te bo bog kaznoval, mi bo ta človek kmalu zmožen reči: Misli, kakor jaz, ali pa te umorim. *Voltaire.*

*

Korak za korakom napreduj na poti življenja ter ne izgubi poguma, četudi ti sem in tja kaka gora grozeče zapre vsak razgled. Tudi nanjo pojdi korak za korakom; mirno in brez strahu premagaj mogoče zelo težavno pot, ki pelje navzgor, čeprav ima mnogo ovinkov in čeprav drži skozi marsikako pusto goščavo. Navsezadnje prispeš na vrh, kjer se ti odpre razgled, ki te z užitkom odškoduje bogato za vse težave. *Abraham Lincoln.*

*

SVOBODNA MISEL.

Glasilo slov. sekcije Svobodne Misli.

Uredništvo in upravništvo PRAGA-VINOGRADI, Češko.
Izhaja vsak mesec in stane 25o K.

A. Aškerc.

Odstavljeni bog.

Noč pada na pragozd, pomladna noč.
Zamorci pa se zbirajo v dolini
otožne pesmi pevajoč gredoč,
pred svojim starim bogom v mesečini.

Ob robu jezera stoji malik
leseni njihov pisani, preslavni.
Na strmo skalo so ta božji lik
postavili pradedje v dobi davni.

Pošasten, spáčen je njegov obraz,
s prestola grozovito bog reži se
na svoje vernike v polnočni čas.
Se smeje li tako, al pa srdí se?

Čimdalje več se gnete jih ljudij
poldivjih nagih črncev po dobravi . . .
Zaupno zro v malika jim oči
stoječega pred njimi na višavi.

In mesec sveti z jasnega nebá
pa po telesih črnih se leskeče.
Pragozd šumi. Piš vleče tam z gorá.
Valove jezero valí peneče . . .

In zdaj pa zdaj začuje sé odmev
zategel, jak s tajinstveno grozôto . . .
Nekje v daljavi tam rujove lev,
on sam ponočno ruší še tihoto . . .

Pa pred malika žrec in poglavar
postavi mladi se in kodroglavi,
po množici ozre se gospodar
pa z važnim in ponosnim glasom pravi:

„Možje, rojaki! Sešli smo nocoj
se zopet na čestitev in molitev;
bogú prinesli svojemu s seboj
darov smo za ~~kdaj~~ dano mu daritev.

„Pa prašam vas, je to li pravi bog,
ki na visoki skali tu kraljuje?
Je vreden li, da daleč naokrog
naš narod moli ga in mu žrtvuje?

„Je ganil li za nas že kdaj rokó
ta stari bog? Pomaga nam orati,
sejati, žeti? Kaj? Kdo pomni to?
Ne vidimo li zmerom tu ga stati?

Šel li naš bog kdaj z nami je na lov
iskat divjačine za nas in hrane?
Potil se z nami je skoz mrak gozdóv
pa taval lačen z nami črez poljane?

„In prašam vas, ima li kaj srcá?
Zakaj pustí, da žito nam uima
uniči strašna s temnega nebá?
Ta bog se li zares za nas zanima?

„In kadar tare nas bolezen, kaj?
Pristopi li k ležišču kdaj trpina,
da bi ga zdravil, potolažil vsaj,
ko dober oče rad obišče sina.

„In če nas divje trgajo zverí,
če grizejo strupeni nas modrasi,
naš bog nam na pomoč li prihití,
Pa smrti strašne deco svojo spasi?

„In če napade nas sovrág mejaš,
če nas preganja in pobija, kolje,
potegne li kdaj meč za nas bog naš?
Gre z nami se borit na bojno polje?

„Če tujci pridejo odkdovekod
lovit nas/ vezat v sužnje nas okove,
da ženejo na sejm nas daljue pot,
da nas prodajo tamkaj za robove;

ko od gládú umiramo na tleh
v verigah in omagamo od žeje
v pekočem solncu, bitko smrt v očeh,
naš bog li kdaj reševat nas prispeje?

„Ah, mirno gleda s slepimi očmi,
kako prodirajo hudiči beli
z orožjem svojim k nam od vseh strani,
da bi čimprej nam domovino vzeli!

„Za naš obupni klic ta bog je gluhi
Pa pravite, da on nas modro vlada?!
Kaj? To je kakšen vsemogočen duh?!
Kaj še, rojaki! To je mrtva klada!

„Zasluži li pereli, stari štor,
da narod naš ga moli, mu daruje?
Ta kos lesa naj božji nam bo vzor?!
Kdo takega boga še potrebuje?

„Proč ž njim, proč ž njim, rojaki! Še nocoj,
predlagam, naj slovesno se odstavi!“ . . .
„Proč ž njim!“ — kriči zamorcev jezni roj —
„s prestola naj v prepad se strmoglav!“

„Prekucnimo ga, bratje! Hej, naprej!
Saj gnil je le, za nas pa se ni ganil!
Poiščimo boga si kje poslej,
drugačnega, ki nas zares bo branil!“

In sunili so starega bogá
s skalovja črnci v jezero globoko . . .
In hohotali so se iz srcá,
ko voda je zapljuskala visoko . . .

In odkorakali so v tiho noč
brezbožniki domov pod nizke krove
pa bojne pesmi peli so gredoč
ter razpršili se na vse vetrove.

Veda in vera.

Boj, ki se je pojavljal med vero in vedo tekom časov in dob v vseh različnih oblikah, je dobil danes določen izraz v vprašanju: Mojzes ali Darwin.*) Vsi dvomi, nazori in boji časov so

*) Pod tem naslovom je izdal Dr. A. Dodel, profesor na univerzi v Curihi knjigo (Mojzes ali Darwin? Šolsko vprašanje l. 1889.). Knjiga je doživela takoj več izdaj, dozdaj sedem nemških. L. 1890 je izšla prestava v hollandščini, l. 1899 francoska in angleška. V nekaj letih je bil ta spis (takorekoč razširjen po vsej zemlji. Izšla je knjiga v norški in italianski prestavi, v bulgarščini in ruščini (ruska izdaja je bila konfiscirana in sežgana). Vičesčini sta v kratkem času pošle dve izdaji. Naravno je, da je kakor sedanja brušura Wahrmondova, ta knjiga vzbudila mnogo boja. Ako bodo dopuščale razmere, jo izdamo tudi slovensko.

peljali po različnih smereh k eni glavni točki, ki je nobena dogma, nobena cerkev ne more ovreči, nasprotno se ji mora celo po razsvetljenju sv. Duha napisana knjiga (sveto pismo) vidno umikati, to je nauk o razvoju, ki ga je posebu izrazil Darwin, angleški učenjak.

Videli smo v nekaterih prejšnjih odstavkih, kako se je razvijal človek in družba, kako se je razvijala misel. Vera, to je razne bajke o bogu ali bogovih o nastoju sveta, življenja in človeka, vse to se je s človekom razvilo, spopolnilo, in se nazadnje ustanovilo ter sporočalo od roda do roda.

Ni dvoma, da bi se bilo razvijalo dalje, da bi počasi človek sam začel premišljati o resnici in vrednosti teh bajk ter jih zavrgel kot navadne izmišljotine. Toda povsod so se pojavili duhovniki, ki so začeli skrbeti za bogove, oziroma boljše rečeno: Zase.

S svojega visokega in svetega stališča je potem zvita duhovščina v imenu bogov grmela nad nevedni narod in ga izkoriščala. Da so bila nje tla sigurnejša, se je vedno in povsod družila z državo, s silnimi proti ubogim.

Skušala pa je duhovščina vselej biti nad državo in je grozila s svojimi bogovi vsem državnikom, ki so kdaj upali si dvomiti o vrednosti njenih bogov. Državniki pa so bili zopet zadovoljni, da jim duhovščina s svojimi bogovi pomaga na vaje držati nižje mase, zato najdemo vedno in povsod, da gresta cerkev in vlada z roko v roki.

Kar daje taki veri glavno silo je to, da je privilegirana, da postane bistven del družabnega reda in na to „zahtevo pravosti“ se sklicujejo ljudje, ki nimajo prav in nobene vere, češ, da se vero ljudstvu ne more nadomestiti z ničemer. Da so v tem tem varnejši, postavljajo „vero“ tudi kot važen del vzgoje in kar je največja napaka, hočejo s tem podati pravno vzgojo. Tako imamo tudi pri nas versko-pravno vzgojo.

Vzgoja je bila torej ona sila, ki je za vselej zagotovila veri obstoj v ljudstvu, ter se prenašala z roda na rod. Vsi višji so imeli v nji trdno zaslonbo. Ob času, ko še ni bilo šol, so stariši sporočili otroku o bogu, ki so ga bili sami podedovali od svojih prednikov: Grk je pripovedoval o svojih bogovih, Rimljan o svojih, Žid je pravil o Jehovi, silnem, mogočnem in srditem bogu. Toda, ko so pri Grkih nastale šole, oz., ko se je resno začelo z vzgojo mladine, je imela ta šola namen: telesno in duševno vzgojo, vzgojiti krasnega človeka in dobrega državljana. V človeku se je hotelo doseči oni grški ideal, ki ga je Grk nazival z besedo kallogathia, t. j.: dobro in krasno.

Vaja telesa in umetnost, posebno muzika in pesem, to so bila sredstva, da se z njimi vzgoji krasen in dober človek. Pri nadaljni vzgoji pa se je šlo pred vsem za vajo razuma in misli. Sokrat, Plato, Aristotel in drugi filozofi so zbirali okoli sebe mladino in so ž njo govorili o svetu, življenju, človeku, o tem, kaj je pravo, kaj je dobro, kaj je krasno. Nikjer v teh šolah ni šlo za to, da učenec veruje, kar mu pravi učitelj, misel je bila svobodna, v teh

šolah se je gojila veda in te šole so vzgojile velike može. Kristjanstvo je te šole uničilo, cerkev jih je nadomestila s svojimi. Toda v teh šolah ni bila več veda ampak vera, t. j. učenec je moral verjeti v to, kar mu pravi učitelj in oba sta morala skupaj verjeti v knjigo in ta knjiga je bila sveto pismo, t. j. deloma mistična deloma resnična zgodovina židovskega naroda. In to smo ohranili v naših šolah do danes. Kristjanstvo oz. cerkev je prinesla seboj židovske bajke in teh se morajo naši otroci učiti kot svete resnice.

V naši šoli torej ni vede, ampak je vera. Veda je šla med tem svojo pot izven šol. Ves napredek človeštva, vse blagostanje, izboljšanje razmer in spolnitatev družbe in človeka — vse to je nje uspeh.

V boji proti zastarelim nazorom, na poti za resnico je imela le en namen: srečo človeštva. Preiskala je zakone, po katerih se razvija svet, življenje, družba. Določila je razmerje ljudi med seboj ter pokazala novih polj k popolnosti, sreči in blaženosti. Hotela je vedeti in je izvedela vse, kar moramo vedeti. Kar ne moremo vedeti, nam ni treba vedeti.

Danes se nihče ne ukvarja z vprašanji, ki so brezpomembna. Malo nam pomaga, če slišimo najlepše reči o onem svetu, o nebesih, o bogu, če je pa vse to le človeška domišljija. In vendar v naši šoli vlada vera in ne veda, vlada Mojzes, ne Darwin.

O postanku sveta so imeli Židje, kakor vsak narod, svojo pravljico. Bog je ustvaril svet v sedmih dneh. Rekel je in je bilo: pri tem nič ne de, če je bila na pr. svetloba prej nego solnce i. t. d.*) Stari ljudje so to verjeli. Verjeli so na vse one neusmiljene čine, ki jih je storil dobrotljivi bog: potop sveta, babilonski stolp, egiptске nadloge etc. Danes tega nihče ne veruje.

Da, cerkev sama je morala priznati, da svetopisemske dnove ni razumeti kakor dnove ampak da so to dobe. Morala je to storiti, kajti znanost je dokazala, da se je svet razvil, da se je življenje razvilo, da se je človek razvil. In tako sta si stopila danes po dolgem času jasno nasproti Mojzes in Darwin: veda in vera v vzgoji.

Ali bo naša vzgoja še vedno slonela na starih židovskih pravljičah ali ji bomo morda rajšidali znanstveno podlago. To je vprašanje našega časa. Ne more biti pravosti brez resnice, za to v verski vzgoji ne vidimo pravne vzgoje, kajti pravost obstaja tudi brez vere in je tem silnejša, čim bolj je jasen nje namen: sebeohrana človeka in družbe. Zato je povedal že slavni Carlyl svoje mnenje, da bi mala knjižica, ki bi poučila človeka o njegovih dolžnostih in pravicah in bi se na njeni podlagi vzgajali ljudje, dvignila ljudstvo višje, nego vsi veliki in mali katehizmi v vseh svetovnih jezikih.

*) Sicer si tu biblija sama ugovarja: Če je Bog vstvoril svetlobo, mora ta biti tudi brez solnca, čemu pa je moral potem Jozva zapovedati, naj solnce obstane?

Bije se dvojen boj: za svobodno in narodno šolo. V narodni šoli zahtevamo narodnega duha, v otroku se mora vzgojiti zavest, da je sin svojega naroda, vzgojiti se mora v njem zavest pravice in dolžnosti in v svobodni šoli zahtevamo znanstvenega duha, veda mora stopiti namesto vere. Bajke se lahko pravijo za kratek čas, v vzgojo spada veda in umetnost: prva odgovarja mišljenju, druga čustvu.

Isto pa velja pred vsem v domači vzgoji, ki dandanes i pri najboljših krogih sloni še na Mojzesu. Habent sua fata libelli in po čudovitih usodah se je do danes ohranila med nami ona židovska knjiga, ki jo imenujemo sv. pismo in naši otroci morajo verjeti, da je nastala po razsvetljenju sv. Duha. Nešteto bojev se je bilo, potoki krvi so tekli zaradi te knjige.

Toda danes se ne borimo več z mečem, danes se borimo z besedo, z vedo. In ta veda je do danes jasno dokazala, od kod je prišla ta knjiga.

Dokazano je z nravnega stališča, da se podaja z njo otrokom mnogo naravnost nenravnih bajk in da si iz nje dobi človek predstavo o bogu, ki nikakor ne odgovarja pojmu najpopolnejšega bitja. Iz nje dobi otrok tudi popolnoma neznanstven odgovor o postanku sveta. Danes, ko v javnem življenju že dayno nima Mojzes svoje vrednosti in lahko vsak odrastel človek sliši o razvoju sveta, pitamo mladino še vedno z židovskim Mojzesom. Napredek nam prinese izpremembo. Če šola prejšnjih časov ni smela učiti, da se zemlja vrti okoli solnca, sliši dandanes to vsak že v ljudski šoli, čeprav je to proti „sv. pismu.“

Mi se učimo, da prihaja svetloba od solnca, čeprav je to proti sv. pismu. In tako bo prišel čas, ko bomo tudi druge rezultate vede vpeljali v šolo in bo stopil Darwin na mesto Mejzesa. Je žalostno, da se to ne godi že danes, naša dolžnost pa je, da pred vsem v vzgoji dosežemo harmonijo, da je to, kar učimo kot resnico, znanstveno dokazana resnica, ne pa bajka. Sicer lažemo sebi in mladini.

Ko bo naša vzgoja stopila na znanstveno podlago, bo mogoč splošen napredek. Potem naš človek ne pojde v boj za židovskega boga.

Danes smo še v boju. Modernizem je del tega boja. Mojzes ali Darwin, stvarjenje ali razvoj, vera ali veda, to so vprašanja. Toda mi se osvobojujemo bolj in bolj in se bomo osvobodili. Končam z besedami Bonechosa: Svoboda vesti raste kakor brezkončno morje, ki narašča in narašča, bije na stene Vatikana, ktere strele brezpomembno bijejo in izginjajo.

Glosa k Trubarju.

Ljubljanski škof Jeglič je v svojem pastirskem listu govoril svojim vernim ovčicam proti proslavi Trubarjeve štiristoletnice, češ da Slovenci s tem ne bodo slavili samo spomin svojega prvega

književnika, ampak da se bodo s tem proslavljale brezverske „zmote,“ ki jih je reformacija širila po slovenskih deželah. Mi smo se bali nasprotno: da bomo slavili književnika in ne reformatorja.

Zato smo izdali svojo brošuro, kjer smo skušali pokazati, kje leži največji pomen Trubarja in naše reformacije. In veseli nas, da je napredna slovenska javnost dokazala, da razume svojo dolžnost, ter se odločila, da praznuje spomin velikega slovenskega reformatorja v duhu onega, katerega spomin hoče s tem proslaviti. In ta spomin bi moral v tem duhu slaviti cel narod. Ne dvomimo niti malo, da pride čas, ko se bo to zgodilo. Pride čas, ko se bo zavedel slovenski človek in bo razločeval, kaj je njegovo in kaj je tuje. Ljubil in gojil bo svoje, odklanjal in zaničeval bo tuje.

Takrat bo na Slovenskem odklenkalo Rimu in njegovim služabnikom. Narod bo spoznal in slavil svoje reformatorje in s tem bo stopil na pot nove reformacije; izvedel bo sam boj proti cerkvi, ki ga je tlačila toliko let. Ne dvomimo niti malo, da pride ta čas. Osvobodil se bo dolgoletni suženj trpin. Začelo se je in nobena sila ne ustavi toka časa.

Tudi Husa pred petdesetimi leti niso slavili. Počasi je iz davnosti vstajala jasna postava kostniškega mučenika. Kakor jasna zvezda vodnica iz preteklih časov. Oni, ki so bili prvi, so jo zagledali najprej, potem so se začele oslave po mestih, in danes slavi njegov spomin cel narod. Tako bo tudi pri nas čas odgrnil preteklost v jasni luči. Smo narod, ki ne pozna svoje zgodovine. Poznamo zgodovino starih Judov, svoje zgodovine na poznamo. Zakopana leži v razvalinah pred nami, ko bo vstala, bo govorila in učila.

Takrat bo vedel narod, od kod in kam. Pomislimo, da živimo šele dobrih trideset let šolskega življenja. In pomislimo, da niti ta šola ni narodna, ne vzgaja narodno, ni svobodna. Je patriotična in klerikalna. Govori se v nji o tujih narodih: o Izraelcih in Nemcih, o narodu se ne govori. Pride čas, ko se bo šola osvobodila in bo vzrastla v mogočno narodno silo.

Takrat bomo govorili o sebi in spoznali bomo sebe, ne bomo si tuje, ljubili bomo svoje, postali bomo svoj samozavesten narod. Ni dvoma, da pride ta čas, zato ne dvomimo, da bomo slavili bodoče čase svoje reformatorje drugače, nego jih slavimo letos. Tretji vlak smo poslali letos v Lurd, tretji vlak je šel iz uboge doline šentflorjanske.

Pride čas, ko ne bo šel niti en vlak, pride čas, ko ne bo šel niti en Slovenec poljubljat papežev šolen v Rim. Kajti tuje bo narodu vse to, kakor mu je zdaj tuja njegova zgodovina in njegova reformacija. Naša dolžnost je govoriti odkrito in glasno. In oslave v letošnjem letu bodo pokazale, v koliko se zavedamo svojega časa.

Klerikalci so izpregovorili. Da bi si bili Slovenci na jasnem, kaj jim je bila reformacija, hočejo o nji izdati posebno zgodovinsko delo, kajti le oni govorijo resnico in pokažejo stvar v pravi luči,

vse drugo je kričanje svobodomiselncev, laž in zavijanje. Predreformacijsko dobo so obdelali in zdaj pride na vrsto reformacija. Govorili bodo o nesrečnem menihu Lutru in o zmotah Trubarjevih. Nekaj svojih mislij so že podali, o njih resničnosti se lahko takoj prepričamo.

Takoj za škofom Jegličem je izpregovorila črna armada češ: reformacija ni bila nič, Trubar nič, pisal je zato, da je širil protiverške zmote, zato smo za par sežganih biblij dobili katoliško kulturo. O teh besedah smo povedali že zadnjič svoje mnenje in klerikalci so sami videli, da ne vzdrže, zato so obrnili na drugo stran. Pomislimo samo na duševne velikane, ki jih je rodila reformacija in na hitri napredek protestantskih dežel.

Dalje pišejo: reformacija je morala propasti pri nas, ker je bila tuja, prinešena od drugod. Torej latinski Rim ni bil tuj, ko je s tujo gospodo z roko v roki posedal slovensko zemljo, reformacija, ki je prva izpregovorila Slovincem v narodnem jeziku — je bila tuja. Reformacija je vzrastla pri nas prav tako iz razmer, kakor drugod, kakor bi bil brez Viclefa nastopil Hus, tako bi bil brez Lutra nastopil Trubar, kajti moralna propalost cerkve tedanje dobe je dosegla svoj vrhunec.

Povsod v reformaciji najdemo začetek narodnega gibanja, narodni jeziki dobivajo v nji prednost pred cerkveno latinščino, ustanavljajo se narodne šole, povsod vidimo delo k vzgoji in osamsojenji ljudstva.

Največje pedagogice ljudstva je dala reformacija. Reformacija ni propadla, bila je ubita, s silo zatrta, država in cerkev sta jo zatrli, ker je bila ljudska sila v nji probujena. Dalje trdijo, da je bila reformacija boj za cerkveno autonomijo. Reformacija je gibanje ljudstva proti cerkvi, pomeni hrepenenje po prvotnem kristjanstvu, pomeni boj proti izprijeni duhovščini. Vse posvetno bogastvo se je stekalo v cerkvene roke in na papežev dvor, dočim so socialne razmere postajale tako neznosne, da so peljale k raznim uporom. V reformaciji se je imelo uresničiti kraljestvo božje, ubogi in ponižani so začutili med seboj evangelij, hoteli so vere in ljubezni namesto dragih cerkvenih odpustkov.

To so bile one „zmote“ reformacije, ker je reformacija hotela uničiti cerkvene zmote — ne samo zmote, ampak tudi zločine, ki so se vršili v vsej cerkvi. Reformacija torej ni boj za cerkveno autonomijo, boj za cerkveno autonomijo je čas protireformacije. Kako krvavo se je ta boj bil, nas uči svetovna zgodovina. Nobena doba zgodovine človetšva ne pozna strašnejših mučeništev, kakor so bila ona, ki jih je izvršila sveta inkvizicija, ktere namen je bil, pribojevati cerkvi zopet svetovno oblast in popolno autonomijo.

Dalje trdijo klerikalci, da je bil Trubar pravzaprav prav dober človek, vnet kristjan, samo to napako je imel, da se je v zmoti postavil proti cerkvi. S tem so mislili nekako Trubarja pridobiti zase: ono zmoto bi mu konečno odpustili, ker se to po smrti navadno stori, in Trubarja bi osprejeli za svojega.

Prešteli so celo, kolikokrat imenuje v svojem predgovoru ime Kristus in piše Slovincem v imenu Kristusa. Toda to je ravno, da čim večji prijatelj Kristusov je kdo, je zato tim večji sovražnik katoliške cerkve. Zato boj Trubarja proti cerkvi ni bila zmota, ampak mu je bilo dobro jasno, za kaj se gre: bil je to boj Kristusa proti njegovemu vsiljivemu „namestniku“ rimskemu papežu in ta boj se bje še danes in se bo bil, dokler ne zmaga resnica nad lažjo. Med svobodomiselnici so danes popolnejši kristjani nego v katoliški cerkvi in tudi moralna sila slovenskih reformatorjev je bila mnogo večja, nego onih debelih pastirjev, ki so pasli, oz. so se pasli na vernih čredah slovenskega naroda, kajti oni so iskali v nauku Kristusa resnice in življenja, katoliška cerkev in duhovščina pa je iskala miru in zadovoljnosti v svojih trebih.

Še ena cvetka je vzrastla na klerikalnih tleh. Zaradi Lutra in reformacije so baje poginili polabski Slovani, kajti takrat se je začel oni nemški nacionalizem, ki je pomoril one Slované in jih mori še zdaj. Klerikalec je, kakor gad, ko mu stopiš na glavo, opleta daleč naokoli s svojim repom. Tako je oni človek privlekel v slovensko reformacijo polabske Slované. Mislili smo, da se pri nas preveč učimo nemške zgodovine, pa, kakor je videti, je je še vedno premalo. Tam okoli Wittenberga baje so sama slovanska imena, ki so se ponemčila po reformaciji.

Vsak človek, ki je dovršil ljudsko šolo, ve, da so bili polabski Slovani uničeni za časa pokristjanjevanja, da je nad nje šla nemška sila že za Karola Velikega, ki je bil svoje dni svetnik katoliške cerkve, po starem pravilu: v levici križ, v desnici meč. Naj bi bil človek, ki je pisal one besede, rajši šel čitat slovensko zgodovino in bi našel, da se je s katoliško cerkvijo začelo potujčevanje Slovencev, da so se naše meje do časa reformacije hitro ožile, kajti zavedni slovenski duh je umrl in tujci so gospodarili po svoji volji.

Cerkve je bila torej ona, ki je potujčevala in za časa reformacije je bila s svojim delom pri polabskih Slovanih že gotova. Bila je to ista rimska cerkev, ki se danes postavlja proti slovenskemu bogoslužju. Torej, človek, polabskih Slovanov imaš ob Dravi Savi in Soči dovolj, ako jih hočeš reševati, jih rešuj iz jarma tuje rimsko-katoliške cerkve. Katol. slovensko dijaštvo slavi torej književnika Trubarja, obsoja njegove „zmote“ in govori o polabskih Slovanih.

Nasprotno se klerikalno časopisje že naprej jezi nad napredno mladino, ki bo slavila „zmote“ in prodajala svojo svobodomiselnost. Smo proti vpitju in kriku. Oslave Trubarjevega spomina naj se vrše v znamenju protiklerikalnega dela. Nesite ime našega prvega reformatorja med ljudstvo, obudite povsod živo njegov spomin. Posebno ti, slovenska mladina. Iz ljubezni do naroda in domovine stopi odločno na pot slovenskih reformatorjev in vstrajaj trdno, kakor so vstrajali oni. Ni treba, da bi bila dolina šentflorijanska coklja cele napredne Evrope.

Dokažimo, da razumemo čas, dokažimo, da hočemo in moremo stopati vštric s kulturnimi narodi. In lahko rečemo, da kultura kakega naroda se danes meri po tem, o koliko je že dobojeval boj proti cerkvi. Ni mogoče drugače, nego da preuzamemo ta boj z vsemi silami in da ga bojujemo. Ni dvoma, da ga dobojujemo z zmago. Vrata peklena res ne bodo premagala katoliške cerkve — zato ker jih ni — zmagala jo bo kulturna sila, ona sila, ki se je vzbudila v reformaciji, ki je bila kruto uničena in je danes vstala z novo in večjo silo. Ta sila zmaguje in bo zmagovala. V trdni veri v nje zmago slavimo jubilej Primoža Trubarja.

Bivši svetnik, Janez Nepomuk.

Zgodilo se je, da je nek rodoljub v Kranju določil v svoji oporoki kar 36.000 K za spomenik „svetega“ Janeza Nepomuka, ki naj bi stal v imenovanem mestu pred sodnijskim poslopjem. Ne bodemo razmotrivali o motivih, kateri so dotičnika napotili k temu, da je daroval za naše razmere res ogromno svoto Janezu Nepomuku — morda se mu je zasmilila zapuščena soha imenovanega „svetnika“ pri lesenem, savskem mostu v Kranju — hočemo le pribiti, da se pri nas meče denar za brezpomembne, da, nesmiselne namene, dočim čutimo neznosno pomankanje materielnih sredstev na narodnem in kulturnem polju.

Zajedno pa nam ta slučaj zopet jasno dokazuje, kako velika je pri nas še moč klerikalne teme, in kako malo je narod še poučen o velikanskih klerikalnih lažeh. Zgodovinarji so čisto jasno dokazali, da je legenda o „svetem“ Janezu Nepomuku zgodovinska laž, katero so si izmislili jezuitje za časa jezuitske teme na Češkem, ker so rabili kakega narodnega svetnika kot protiutež proti Janu Husu in Hijeronimu, ki sta ostala češkemu narodu v živem spominu na husitske čase. Zgodovina nam jasno pokaže, da tisti Janez Nepomuk, katerega se je proglasilo za „svetnika“, ni nikdar živel, da je pripovedka o njem in njegovem vtopenju vsled spovedne molčečnosti gola izmišljotina, da so v „nezmotljivem“ Vatikanu proglasili za „svetnika“ osebo, katere sploh nikdar ni bilo na svetu.

Vse to je danes češkemu narodu, katerega „svetnik“ naj bi bil Janez Nepomuk, že skoro splošno znanó. Vsak vsaj napolizobražen človek je v tej stvari že poučen. In tudi klerikalna češka duhovščina se je morala — seveda nerada — sprijazniti s tomisljijo, da se je Janeza Nepomuka črtalo iz matrike nebeških privilegirancev. Pri nas pa se daje tisoče za spomenik tega bivšega svetnika, to pa v prvi vrsti vsled tega, ker je laž o „svetem Janezu Nepomuku“ vseobče znana, dočim so v zgodovinski resnici tega slučaja le malokateri pučeni.

Resnica pa nam mora biti nad vse, ne smemo se je bati, če tudi je včasih bridka Tega mnenja mora biti tudi občan Jeglič, škof ljubljanski, ki je dotičnega rodoljuba malo pred

smrtjo posetil in mu je moralo biti gotovo kaj znano o njegovem namenu glede spomenika Janezu Nepomuku, saj je gotova stvar, da se škof Jeglič zelo zamina za oporoške mnogih ovčic v svoji škofiji. Ne moremo toraj drugače sklepati, kakor na ta način, da tudi škof ni poučen v tej gorostasni jezuitski laži, ker drugače bi vendar na dotičnika toliko vplival, da bi ne zapuščal za spomenik „svetniku“, katerega sploh nikoli in nikdar ni bilo na svetu.

Gotovo nam pritrди škof Jeglič, da je dolžnost resnicoljubnih ljudi pobijati laži. In če tudi nas drugače proklinja v svojem uradnem pastirskem listu, mora odobravati vsaj ta naš korak, da hočemo podati zgodovinsko resnico o Janezu Nepomuku in pobiti jezuitsko laž v njegovem „svetništvu“, če se strinja z besedami škofa Strossmayerja, katere je izrekel l. 1871 na vatikanskem cerkvenem zboru pred cerkvenimi dostojanstveniki zbranimi iz celega sveta: „Mi vsi pa imamo le jednega diktatorja, kateremu se morajo klanjati vsi in pred njim molčati, da, tudi Nj. Svetost Pij IX. Ta diktator je — zgodovina. To ni nobena pravljica, s katero bi se moglo postopati kakor postopa lončar s svojim loncem. Zgodovina je veliko več kakor dijamant, s katerim se režejo v steklo besede, katere pa se ne dado izbrisati. Zgodovina ni niti katoliška, niti luteranska Ona je to, kar je — toraj mnogo mogočnejša kot vse konfesije, vsi zakoni ekumeničnih koncilov.“

Da, zgodovinska kritika ne prizanaša niti svetnikom. In koliko slučajev pačenja zgodovinskih dejstev ter laži so že odkrili in pobili zgodovinarji. Največ zgodovinskih laži so razširili jezuitje, ker so hoteli pomagati cerkvi z lažmi. Mnogo takih slučajev pa se je pozneje bridko maščevalo nad katoliško cerkevjo. In jeden izmed prvih podobnih slučajev je zadeva glede „svetništva“ Janeza Nepomuka, o čemur hočemo tu razpravljati.* Seveda ne moremo pisati preveč obsirno o tej stvari, ker obstoji kar cela literatura, nam se pa zdi umestno, da podamo vso stvar v jednem članku, zatoraj se moramo omejiti le na najglavnejša fakta. Navesti hočemo naprej zgodovinsko resnico, potem pa nastanek legende oziroma laži o „svetem Janezu Nepomuku“.

Češki kralj Vaclav IV. je živel v vednem prepiru predvsem z višjo duhovščino, katere veliko moč je hotel zmanjšati. Zlasti pa sta se vedno prepirala z tedajnim praškim nadškofom Janezom Jenšteinom. V teh sporih se ni šlo za kako božjo stvar ali nravnost, ampak za premoženje in kompetenco moči. Kralj je hotel ustanoviti novo škofijo; v to svrhu je hotel porabiti imetje benediktinskega samostana v Kladrubih. Čakal je le še na smrt opata Racka; po njegovi smrti pa bi se ne volilo več novega opata in samostansko posestvo bi pripadlo novi škofiji. To je bilo na vsak

* Ta članek se predvsem naslanja na Dr. Herbenovo razpravo: „Jan Nepomucký“, spor dějin českých s církví římskou, ki je spisana takorekoč na podlagi vseh virov in spisov, ki se tičejo zadeve glede Janeza Nepomuka.

način proti nadškofovim interesom, vsled tega je skušal slednji preprečiti kraljevo namero. Po smrti Rackovi pa so menihi izvolili novega opata, in generalni vikar Jan iz Pomuka (ali kakor se je nekoliko pozneje začelo imenovati dotični kraj Nepomuka) je dal novemu opatu nadškofovo potrjenje.

Ko je Vaclav to zvedel, se je zopet neizrečeno razjezil nad nadškofom pa tudi nad njegovimi prvimi svetovalci, o katerih je sodil, da so nadškofa k temu navedli, da je vplival v toliko, da se je izvolilo novega opata. Kralj je bil zelo jezliva narava in v svoji jezi ni znal meje. Zato se je nadškof s svojimi prvimi svetovalci nekaj časa skrival pred kraljem, da bi ušel njegovi jezi. Po kratkem času pa jih je le dobil kralj v svoje roke in sicer so to bili: nadškof Jenštein, vitez Něpr iz Roupova, Nikolaj Puchnik in Janez iz Pomuka. V svoji veliki jezi je kralj mislil na razne načine, kako bi jih dal ostro kaznovati. Nadškof je poklekoval pred kralja, pa vse nič ni pomagalo; potem pa se mu je posrečilo, da je ušel s pomočjo svojih služabnikov. Druge pa je dal kralj mučiti in je naročil, da naj se po mučenju vse vtopi. Ko pa se je kralj zavedel, je rekel, da jih pusti na svobodo, ako mu pod prisego obljubijo, da bodo molčali v celi stvari.

Jeden izmed mučenih in sicer Janez iz Pomuka pa je bil že tako izmučen, da je bilo gotovo, da v kratkem umre in vsled tega bi njegova prisega kralju ne pomagala ničesar, ako bi mu dal svobodo.

In vsled tega je kralj odredil, da naj se Janeza iz Pomuka vrže v Veltavo, kar se je zgodilo 20. marca l. 1393 ob deveti uri zvečer. Bil je toraj žrtev svojega urada. S tem, da je potrdil opata v Kladrubih, je vršil le svojo uradniško dolžnost, kot nadškofov generalni vikar. Kralj je hotel predvsem stresti svojo jezo nad nadškofom, ker pa je na tem ni mogel, maščeval se je nad njegovimi svetovalci. In pravzaprav je bil Janez iz Pomuka le slučajno vtopljen. Ravno tako bi bil usmrčen kdo drugi izmed mučenih, če bi bil do smrti mučen, ker bi potem prisega o molčanju itak ničesar ne pomagala. Naj sledi nekoliko biografičnih opazk o tem vtopljenem Janezu iz Pomuka ali Nepomuka: Rojen je bil okoli l. 1340 v Pomuku, kateri kraj se je pozneje, kakor je bilo že omenjeno, imenoval Nepomuk. Študiral je na praškem vseučilišču. Postal je notar, pozneje duhovnik, kupil si je župnijo pri sv. Havlu, toda duhovniških dolžnosti ni sam opravljal, ampak je dal župnijo v najem drugemu duhovniku, on pa je dobival najemnino; tedaj so se sploh dajale fare v najem kakor dandanes gostilne ali kmetije; pozneje je bil povišan v doktorja prava.

L. 1389 je postal generalni vikar praške nadškofije in leto pozneje kanonik pri sv. Vitu. Bil je jeden najbogatejših in najmogočnejših čeških prelatov. V svojem zasebnem življenju ni bil niti boljši niti slabši kakor večina dubovnikov tedajne dobe; plul je s tokom časa. In duhovščinatiste dobe je bila še posebno popačena, tako da so iz nje same vstali možje, ki so ostro bicali to duhovniško popačenost in razuzdano življenje. Ljudstvo samo je

imelo jako slabo mnenje o tedajnem duhovništvu. Ljudje so se jih izogibali. Spovednik nadškofa Jenšteina nravni in pobožni Matej iz Janova predhodnik Husov pravi v nekem svojem spisu, da je bila med narodom vseobča sledeča govoric: „Ne imej ničesar opraviti z duhovnikom in ako ga razžališ, rajši ga takoj ubij, sicer ne bodeš imel večno miru.“ Ravno ta Matej iz Janova je bil jeden izmed tistih poštenih duhovnikov, ki je ostro bičal predvsem v svojih cerkvenih govorih razuzdanost duhovništva. Seveda so take gorečnike preganjali ostali njih duhovni bratje. In ravno proti temu Mateju iz Janova je ostro nastopil Janez Nepomuk.

Drugih posebnosti ni znano iz njegovega življenja. Le to naj se še omeni, da je posojal denar, katerega je imel v izobilici, da se je s svojimi dolžniki tožaril in da je posojeval denar pod tem pogojem, da bo dolžnik, ako bi ne vrnil, izobičen iz — cerkve. Vse to, kar smo tu omenili, je zgodovinska resnica in za vsako besedo jamči zgodovinska kritika. Spomin na njega se je ohranil pod imenom Dr. Johaneke, kar je znamenje, da je bil dobro znana osoba.

Izmišljena legenda pa pravi, da je bil „sveti“ Janez Nepomuk spovednik kraljice Joane, žene Vaclava IV. Ker ni hotel kralju povedati, kaj se kraljica spoveduje, ga je dal vreči v Veltavo. — Pripovedka o spovedovanju kraljice Joane in o spovedni molčečnosti se naprej nahaja pri tujih zgodovinpiscih in sicer kot povest ne kot zgodovinsko dejstvo. Od sodobnikov Janeza iz Pomuka, ki so bili takorekoč priče njegove smrti, ne ve nihče o tem, da bi bil spovednik kraljice in da bi kralj izsiljeval od njega spovedne tajnosti. Sam nadškof Jenštejn, katerega generalni vikar je bil Janez Nepomuk, je poročal papežu v tožbi na kralja Vaclava o zadevi, zakaj je dal kral Janeza iz Pomuka vreči v vodo, a ne omeni niti najmanjše besedice, da bi bil omenjeni spovednik kraljice in da bi ga dal kralj vreči v vodo vsled tega, ker ni hotel prelomiti spovedne molčečnosti.

Sicer pa je kraljica Joana umrla l. 1386 in generalni vikar Janez iz Pomuka je bil vržen v Veltavo l. 1393.

Toraj prva pripovedka o spovedanju kraljice in spovedni molčečnosti se je bila napisala v tujini in to od oseb, ki v pravem dejstvu niso bile čisto nič informirane. Sploh se je o kralju Vaclavu trosilo v svet mnogo podobnih stvari, katere so bile po večini izmišljene, katere pa so imele namen kralja pred svetom očrniti, ker je bil jako neljub duhovščini in Nemcem.

Te bajke šele mnogo pozneje čitamo pri čeških kronistih. Za razvoj in razširjenje te bajke ima mnogo zaslug Pavel Židek, kanonik pri sv. Vitu, ki je napisal o Vaclavu mnogo laži.

Ko pa je l. 1541 duhovnik Hajek pisal češko Kroniko, je bila resnica in pripovedka o Janezu iz Pomuka že tako nejasna zanj, da ni mogel razumeti dejstev. Ker ni mogel združiti v svoji glavi zgodovinsko poročilo o generalnem vikarju — sicer pa je to zgodovinsko dejstvo jako slabo poznal — in Židkovo pripovedovanje o spovedniku češke kraljice in spovedni molčečnosti, izmislil si

je, da sta bila dva Janeza Nepomuka. Na podlagi Židkovega pripovedovanja si je izmislil čisto novo osebo Janeza Nepomuka, spovednika kraljice; in ta lahkomišelni lažnik si je kar izmislil en datum in rekel, da je bil ta drugi Janez Nepomuk vtopljen 4. maja l. 1383 Palacký, največji češki zgodovinar pravi o Hajku, da je bil brezvesten lažnik; on je v svojih poročilih o kralju Vaclavu nesramno lagal v prosep jezuitskih teženj.

V Hajkovem smislu je pisal pozneje o Janezu Nepomuku olomuški škof Dubravius, v svoji latinsko pisani češki zgodovini. Te bajke, kar je čisto naravno, so se razširile tudi med ljudstvo in slednje jim je verovalo, kakor veruje vsemu, kar je čudežnega.

L. 1670 pa je napisal Balbin zelo obširen životopis o Janezu Nepomuku, kjer je pogrel vse stare bajke in dodal še nove. Dočim so Židek, Hajek in Dubravius stvar zelo na kratko obdelali, je napisal Balbin tako obširen življenje pis, kakor ga nima noben drug mož tiste dobe. Ta življenjepis je bil delo jezuitov. Balbin je pisal življenjepis tistega Janeza Nepomuka, katerega si je izmislil Hajek, ki naj bi bil vtopljen l. 1383. Tu imate polno bajk, pobožnih izmišljotin in zgodovinskih laži. Naravnost originalni so nekateri čudeži, o katerih se tu govori. Tako je „sveti“ Janez Nepomuk kaznoval neko deklico, ki je samovoljno stopila na njegov grob, na ta način, da se ji je za nekoliko časa zmešalo v glavi. Ko je šla čez Karlov most, po katerem je šlo polno ljudi, se ji je zazdelo, da je na ladji in da se ladja topi. Da bi lažje ušla nevarnosti, je visoko privzdignila obleko in tako pokazala stvari, katere vsak zakriva. Čudeže so fabricirali jezuitje v veliki množini. Storili so tudi potrebne korake, da je bil Janez Nepomuk l. 1711 proglašen za blaženega in na podlagi res čudnih čudežev je bil l. 1729 proglašen za svetnika.

Konstatirati moramo, da je zgodovinsko čisto jasno dokazano, da je bil le jeden Janez Nepomuk vtopljen in sicer l. 1393. To je bil generalni vikar nadškofa Jenšteina, katerega je dal Vaclav vreči v Veltavo iz nam že znanega in zgodovinsko dokazanega vzroka.

V Rimu pa niso proglasili za svetnika tega Janeza Nepomuka, generalnega vikarja, ki bi tudi res ne zaslužil svetništva, ampak proglasili so za blaženega in svetnika tistega drugega Janeza Nepomuka, katerega si je izmislil Hajek in od katerega ga je potem pobral Balbin, toraj tistega Janeza Nepomuka, ki je bil — kakor si je izmislil Hajek — vržen v Veltavo l. 1383, ki je bil spovednik kraljice Joane in ki je bil žrtev spovedne molčečnosti, torej tistega, ki ga nikdar bilo ni.

Naj omenimo še nekatere učenjake, ki so odkrili to godovinsko laž. Največja zasluga gre v tem oziru učenemu duhovniku Dobrovskemu, ki je na podlagi resničnih virov dokazal s svojo globoko kritiko ničevnost skoro vseh legendarnih bajk. On pravi v svoji razpravi med drugim: „V resnici se ni mogoče gorostasneje zmotiti, kot proglasiti za sveto osebo, ki ni nikdar živela.“

Na tem polju so tudi še delovati Palacký, Abel, Tomek, Raimann in ta spor je že končan in jasno je dokazano, da tisti Janez Nepomuk, katerega so naredili v Rimu za svetnika, ni nikdar živel in da je pripovedovanje o spovedniku kraljice Joane in spovedni molčečnosti gola izmišljotina. Vsak, kdor se ne boji resnice, in če je še tako ortodoksen pristaš cerkve, mora priznati, da je bila „nezmotljiva“ katoliška cerkev od jezuitov potegnjena in da se je gorostasno zmotila, ko je proglasila za svetnika osebo, katere ni bilo nikdar na svetu. Zato bi bila dolžnost katoliške cerkve, da obnovi kanonizacijski proces iz l. 1729, da bi ga preklicala in zrušila ter da bi tudi ona črtala Janeza Nepomuka iz seznama svetnikov.

K koncu le še eno opazko. Moglo bi se zgoditi tole: V Kranju pred sodnijskim poslopjem bo stal spomenik „svetega“ Janeza Nepomuka. Nekdo pa bi mogel predavati v Kranju kjerkoli že o „Pristnosti svetovnikov“ in bi trdil, da imenovani „svetnik“ ni nikdar živel. Na tem predavanju pa bi se našli ljudje, ki bi začeli predavatelja obdelovati z lažnikom. Predavatelj bi čisto lahko nastopil pred sodiščem dokaz resnice, da „sveti“ Janez Nepomuk res ni nikdar živel, toraj tisti „sveti“ Janez, katerega spomenik bo stal pred sodnijskim poslopjem. Kaka ironija! Podobni slučajji so se že zgodili na Češkem.

L. 1883 se je obhajala stoletnica smrti Janeza Nepomuka. L. 1893 je bilo v Vatikanu vprašanje, kaj storiti. Leon XIII. je določil, da se ne vrše nobene slovesnosti in da naj se počaka na l. 1929, ko bo obletnica njegovega svetništva. Med tem pa je iz brevijarija začel izginjati datum njegove smrti in tako se hoče cerkev počasi umakniti zgodovinski kritiki, Mi pa bomo še naprej zabijali svoj denar v prazne zidove na čast svetnikom, ki jih ni.

KRONIKA.

„Havliček.“ Češka „Volna Myšlenka“ je proti klerikalnemu „Sv. Vojtechu“ (ki je češka kopija nemškega „Heil. Bonifatius“ in se razdaja zastoj med ljudstvo) začela izdajati svoj mesečnik „Havliček“ po 1 kr. Prva izdaja se je tiskala v 100.000 eksemplarjih (seveda je bila konfiscirana in natisnjena nova) „Havliček“ bo nesel glas S. M. po celi deželi, do zadnje koč. Cela napredna javnost je pomagala pri razširjanju. S takimi sredstvi bo dosegla češka V. M. gotovo velikanskih uspehov. Žal, da nam še danes ne dopuščajo razmere, da bi razširili svoje delo, veselilo pa bo gotovo vse naše somišljenike, če jim povemo, da naše število zelo raste in da tudi mi štejemo v svojih vrstah, že nekaj vnetih delavcev, ki se vsak dan množe. Če pomislimo, koliko klerikalnih listov (Bogoljub, Domoljub, Cvetje z vrtov sv. Frančiška, Don Bosco i t. d. i t. d.) deluje po naši slovenski zemlji, je tem bolj vidna potreba podobnega lista, kakor je „Havliček.“ Za zdaj nam mora zadostovati naša S. M. in nji želimo kar največjega razširjanja. To bo delo naših prijateljev, prijateljev resnice in svo-

bode. „Havliček“ piše: Mi se ne bojimo za naše ljudi, da bi ne čitali „Sv. Vojtecha,“ klerikalci pa se boje zelo za svoje verne ovce, da bi ne čitali naših listov. To je dobro znamenje, ki kaže kje je resnica. Mi celo pravimo svojim somišljenikom: Kjer zastoj dajejo Sv. Vojtecha, le vzamite ga, celo več eksemplarjev in čitajte, boste vsaj videli, kake neumnosti prodajajo klerikalci svojim vernim ovčicam.“ Jednako svetujemo mi: namesto humorističnih listov so imenovani klerikalni listi za duševno zdravega človeka dobra zabava. Vsak vidi, kaj se še vse tiska v našem času in kako so srečni ubogi v duhu.

K Wahrmundovi aferi. Kakor je znano, je afera Wahrmund globoko posegla v naše politično življenje in razburila duhove po vsej Avstriji. Gosposka zbornica je celo grozila glasovati proti proračunu, ako ne bo Wahrmund odstavljen. Med tem so bila že predavanja Wahrmundova za letni semester na inomoški univerzi ustavljena. Klerikalci se malo menijo za vsa protestna zborovanja in za nezadovoljnost naprednih državljanov. Wahrmundova afera jasno kaže, koliko vrednosti je imelo zagotovilo vlade, da se svoboda vseučilišč ne bo omejevala. Karakteristično je to tem bolj, ker se to vrši zaradi knjige, ki je izšla kot popularno predavanje in nima torej z vseučiliščem nič skupnega. Klerikalci so zgnali v Inomost nevedno ljudstvo, govorili so o nevarnosti vere in „ljudstvo je govorilo“. Slišijo se glasovi, da Wahrmund v Inomostu, če bi predaval, svojega življenja ni varen. To je mogoče. Toda nikar ne mislimo, da je ljudstvo tisto, ki je šlo proti Wahrmundu. Nemška „Jugend“ je to dobro povedala s svojim dovtipom, ko kmet pravi kmetu: Ta Wahrmundova brošura mora biti nekaj posebnega“ in drugi mu odgovori: Ko bi človek znal vsaj čitati. — Wahrmundovo afero je treba razumeti, da vidimo, kje smo. Žalostno bi bilo pred celim kulturnim svetom, če smo prišli tako daleč, da bodo na naših vseučiliščih profesorje nastavljali in odstavljali najnižji, neuki sloji, ako se bo preganjalo z nahujskanimi ljudskimi masami profesorje zaradi knjig, ki so jih izdali kot privatne osebe. To naj bo vsenčiliška svoboda, svoboda vede, svoboda prepričanja in vesti. Najprej se je zeletel stari Lueger in zdaj so nagnali nahujskane kmete. Ljudstvo samo bi ne šlo: Kaj je ljudstvu mar vseučilišče? Ampak prignali so jih tja, prignali so jih isti, ki so na Dunaju spokorno proglasili, da bodo pustili svobodo vseučilišč pri miru. Njim se tudi ne gre za zmote, gre se jim za ljudstvo. Kajti če bi ljudstvo čitalo one „zmote“ bi najbrže spoznalo svoje zmote. In do tega bo prišlo. Prišel bo čas, ko ljudstvo ne bo slepo orodje klerikalcev, ki ga vedejo zdaj v boj zoper napredek, da oni tem lažje vlečejo iz neukega ljudstva svoj dobiček. Zato se torej gre. Kaj brošura, Wahrmund, vseučilišče? Glavna stvar je ljudstvo, da bi to ne izvedelo resnice. Zato ga gonijo kakor slepo čredo v mesta proti učenjakom in hujskajo proti naprednim ljudem. Lepa slika naše dobe: Isto ljudstvo, ko bo spoznalo resnico, bo samo izpregovorilo. Ta čas pride povsod tudi na Tirolskem in na Kranjskem.

Desetletni jubilej škofa Jegliča.

Deset let že škofuje v Ljubljani občan Jeglič. Ker on sledi našim korakom, mu hočemo tudi mi ob tej priliki posvetiti nekoliko pozornosti. Da je pretiran v verskem oziru, je pač znana stvar in sam škof Pogačar se je svoj čas izrazil o Jegliču tako. Pa pustimo njegov verski čut, ker to je vsakega človeka zasebna stvar in niti dva človeka nimata jednakega čuta. Vendar pa moramo resnici na ljubo povedati, da je škof Jeglič še jedna tistih belih vran izmed ogromne večine duhovnih sobratov, ki to, kar uče, tudi sami verujejo. Da, na verskem polju bi se Jegliču ne moglo očitati hinavstva; in njega samega gotovo srce boli, če preišlja o „trdni veri svoje duhovščine. Jeglič je ohranil še naivno vero gorenjskega kmeta, kljubvsem študijam. Vse to potrdi vsaka njegova izgovorjena ali napisana beseda.

Ko je bil v Bosni, ni bil v verskem oziru tako prenapet. Mohomedancem je hodil celo častitat za njihove velike praznike, kakor je to tam navada. Tudi je tedaj obsojal počenjanje kranjskih kaplanov za časa škofovanja Missije. Specijelno pa je obsojal osebne napade in gonjo po priznicah. Toda, ko je pa postal on ljubljanski škof, se je vse to podvojilo in potrojilo.

Ko je prišel v Ljubljano, se mu je priredil nad vse slovesen vzprejem. Tudi napredna društva so ga šla pozdravit, napredna stranka je celo sklenila z njim nekak pakt. Le jeden človek je vstal, ki je bil proti njemu, ki je bil proti temu, da bi se delalo kompromise med idejno čisto nasprotnimi strankami, ta mož je bil Dr. Ivan Tavčar, ki je edin ostal dosleden svojim svobodomiselnim principom izmed voditeljev napredne stranke. Po njegovem vplivanju se tudi ljubljanski „Sokol“ ni udeležil škofovega sprejema.

Pri tem paktu je igral Jeglič vlogo dvoreznega noža. Najprej se je vezal, potem pa po jezuitsko odklanjal vsako odgovornost za pisave „Slovenca“ in delovanje klerikalne stranke, na drugi strani pa je zahteval od napredne stranke razne koncesije, katere je tudi dobil.

Kar se tiče narodnega momenta, se zopet jasno pokaže na ljubljanskem škofu, da je klerikalizem le v toliko naroden, kolikor to služi njegovim interesom in da mu je v nasprotnem slučaju narodnost deveta briga, oziroma da mu služi kot sredstvo v dosegu svojih namenov. Za časa, ko so klerikalci najbolj napadali liberalce glede zveze z Nemci, je izdal škof Jeglič okrožnico na Nemce, s katero jih vabi v svoj tabor. Nemcem na ljubo je odpravil iz Kočevskega vse slovenske duhovnike in jih nadomestil z nemškimi. V najnovjšem času pa je prepovedal župniku Vrhovniku pisati za „Slovenski Branik“, katerega jedin namen je, delovati v prosep slovenske narodnosti.

Da ni sposoben za gospodarstvo, se mu pač ne more zameriti. Bilo pa bi v njegovem interesu, da bi se ne vtikal v stvari, katerih ne razumi, in da bi ne opravljal poslov, ki se ne dajo prav dobro družiti z njegovim dostojanstvom po mnenju katoliške cerkve. —

Po našem mnenju to sicer ne velja, ker rokodelstvo naj bo že tako ali tako, ostane rokodelstvo, ali on mora biti tu drugega mnenja. Kar se tiče gospodarske točke, le še omenimo, da so njegovi kaplani skompromitirali zdravo idejo združništva med Slovenci.

Da se bojuje proti svojim nasprotnikom, je čisto naravno. Toda on se boji odkritega boja, posluhuje se glavnega jezuitskega orožja, namreč zahrbtnosti, denuncianstva. Ko so izhajali v „Slov. Narodu“ nekateri precej protiklerikalni podlistki, je skušal najprej doseči v Ljubljani, da bi se jih zaplenilo, ko to ni šlo, je šel direktno na najvišje mesto in enkrat k justičnemu ministru, da je dosegel svoj namen. Kako vlogo je igral proti nekemu državnemu pravniku on in njegova stranka, pač ve sam najbolje.

Ne mislimo izreči o njem splošne sodbe. Podamo le dejstva, na podlagi katerih naj si naredi vsak sam svojo sodbo. Svojim duhovnikom je naročil v uradnem listu, da naj na smrtni postelji obdelujejo ljudi, da bi kaj zapustiti za razna škofova podjetja. Tudi sam je vstrojen delavec na tem polju, če se gre za lov dedščin, oziroma „darovanj med živimi“.

Njegov boj zoper njemu neljube liste in društva, ki delujejo na našem kulturnem polju, širijo pravo izobrazbo, je čisto razumljiv, če prav je nekulturen. Toda oblika tega njegovega bojevanja je tako srednjeveška, inkvizitorska, da se je more posluževati le ortodoksni srednjeveški hijerarh. Lahko bi šel škof Jeglič v tem oziru nekoliko v šolo k katoliškim modernistom, pred katerimi ima tak strah. Vemo, da je njegova dolžnost kot katoliškega škofa, da odvrta ljudstvo od mišljenja, ker je po učenju njegove cerkve greh „pregloboko razmišljati“ ali vendar naj ne bo tako naiven, da bi mislil, da smo še v srednjem veku, in da je mogoče z inkvizitorskimi sredstvi zabraniti razvoj svobodnega mišljenja. Tistih časov ne bo več, kot so bili. Že dejstvo, da se sploh razpravlja tudi med laiki o verstvu, je velikanska nevarnost za katoliško cerkev. In ni je danes tudi na temnem Slovenskem več moči, ki bi odstranila to nevarnost. Mi pa bomo skrbeli za to, da bo ta nevarnost vedno večja in večja. Bojevali se bomo vedno bolj in bolj, ker smo si principijelni nasprotniki; v idejah ni mogoče nikakega kompromisa. Mi gremo v boj naravnost in odkrito. In če bi naš nasprotnik delal isto, bi z veseljem konstatirali, da se bojuje častno. Te vrstice smo napisali k desetletnici škofovanja občana Jegliča in niti na nisel mam ne pride, da bi ga opozarjali na tisti pasus cerkvenega prava, ki govori, kedaj naj škof prostovoljno odstopi.

Od vernih ljudij more, zato ker mora, družba zahtevati, da so tudi нравni, verni ljudje pa od нравnih ne morejo zahtevati, da bi verovali, kakor oni. Nравnost stoji višje nego vera. *Krejši.*

Luč Kristusa na svéčnik svoj je cerkev res postavila, po tmi gre črnih ščurkov roj, pod svéčnikom je vedno tma.

J. S. Machar.